

Kaj je to »ekonomska demokracija«?

Intelektualni in finančni kapital: Korporacijske pravice še vedno temeljijo zgolj na lastnini finančnega, čeprav intelektualni kapital zdaj pomeni že približno 85 odstotkov tržne vrednosti podjetij.

Z ustanovitvijo vladne projektne skupine za ekonomsko demokracijo, ki naj bila predvidoma kmalu preoblikovana celo v »strateški svet vlade« za to področje, je ideja ekonomske demokracije očitno (tudi) v Sloveniji dokončno dobila domovinsko pravico. Žal pa za zdaj le malo ljudi pri nas ve, kaj naj bi ta pojem v resnici sploh pomenil.

Preživetost meznega kapitalizma

Kapitalizem, ki ga zdaj živimo, je po svojem bistvu še vedno navaden (izkoriščevalski) »mezdni kapitalizem«, kakršen je bil sistemsko utemeljen v 18. in 19. stoletju. Vendar pa danes, v radikalno spremenjeni družbenoekonomski realnosti 21. stoletja poka in razpada že po vseh šivih. Gre namreč za popoln sistemski anahronizem, katerega ekonomski, socialni in okoljski učinki postajajo vse bolj katastrofični, tako da s tem družbenoekonomskim sistemom človeštvo ne more več dolgo preživeti. Še manj pa morda napredovati v smeri zelene ekonomsko učinkovitejše, socialno pravičnejše in kohezivnejše, hkrati pa tudi okoljsko odgovornejše družbe.

Naravnost tektonske spremembe v družbenoekonomski realnosti v »eri znanja« so več kot očitne, a žal sistemsko popolnoma ignorirane. Približno 85 odstotkov tržne vrednosti podjetij in s tem njihove dejanske produkcijske moči oziroma sposobnosti za ustvarjanje nove vrednosti povprečno danes že pomeni tako imenovani intelektualni (to je človeški in strukturni) kapital, le še okoli 15 odstotkov pa tako imenovani finančni kapital. Težišče pomena obeh produkcijskih dejavnikov za ustvarjanje nove vrednosti v sodobnih produkcijskih procesih se je torej izrazilo premaknilo na stran intelektualnega kapitala. Po kakšni logiki torej lahko še naprej teoretično branimo anahron družbenoekonomski sistem, v katerem vse korporacijske pravice (upravljanje podjetij, delitev dobičkov) še vedno temeljijo izključno na lastnini nad finančnim kapitalom podjetij in v katerem ostaja ustvarjanje dobička in maksimiranje vrednosti izključno za lastnike tega kapitala edini zveličavni cilj gospodarjenja, medtem ko interesi tako zaposlenih kot lastnikov najpomembnejšega produkcijskega dejavnika sedanjosti in prihodnosti ostajajo sistemsko povsem irelevantni? In to kljub zavedanju, da družbenoekonomski sistem, ki ignorira ekonomske interese (in s tem ekonomsko motivacijo) lastnikov svojega najpomembnejšega produkcijskega dejavnika, preprosto nima prihodnosti, temveč lahko deluje le vse bolj razvojno retrogradno.

Prav to pa se žal danes že dogaja, in sicer kot nezadržan trend. Nujno torej potrebujemo v temelju drugačen družbenoekonomski sistem.

Bistvo ideje ekonomske demokracije

Ključna predpostavka za iskanje ustrezne alternative v omenjenem smislu je seveda lahko le naslednja, najbolj elementarna logika kapitalizma: če človeškemu (in širše intelektualnemu) kapitalu sodobna ekonomija že priznava status kapitala v pravem pomenu besede, potem je treba tudi zaposlenim kot njegovim lastnikom priznati sorazmerno enake korporacijske in druge ekonomske pravice v družbenoekonomskem sistemu kot jih danes v tem sistemu uživajo lastniki finančnega kapitala. Skratka, nujna je popolna sistemska izenačitev ekonomskega položaja in pravic lastnikov obeh temeljnih produkcijskih dejavnikov, kar edino lahko celovito in učinkovito odpravi vse prej omenjene anomalije v delovanju obstoječega meznega kapitalizma.

In v tem je tudi bistvo ideje ekonomske demokracije kot neke popolnoma nove paradigme družbenoekonomskega sistema. Seveda pa ta ideja, ki sicer ni prav nič utopična, ni uresničljiva čez noč, ampak jo je mogoče uresničiti postopno, to je v najmanj dveh fazah.

Prva faza razvoja ekonomske demokracije

Iz zgoraj predstavljenih dejstev o novi družbenoekonomski realnosti 21. stoletja in omenjene elementarne logike kapitalizma nesporno izhaja, da sta enakopravno soupravljanje in sorazmerna udeležba pri dobičku že zdavnaj postala ekonomski (naravni) pravici zaposlenih, ki bi ju bilo treba čim prej tudi ustrezno uzakoniti in jih maksimalno razvijati že v sedanjem družbenoekonomskem sistemu. Če ne zaradi drugega, bi bilo treba ti dve obliki sodobne tako imenovane organizacijske (upravljalvske in

finančne) participacije zaposlenih – skupaj tudi s širitvijo notranjega lastništva oziroma lastniške participacije delavcev – že zdaj intenzivno razvijati zato, ker po ugotovitvah poslovnih ved vse tri dokazano pozitivno vplivajo na motivacijo nosilcev človeškega kapitala in s tem tudi na konkurenčnost in poslovno uspešnost podjetij ter gospodarstva kot celote. S tega vidika bi morale te načine delavske participacije, ki brez dvoma pomenijo tudi prve zametke sistema ekonomske demokracije, vsekakor najti svoje mesto tudi v sedanjih strategijah gospodarskega in socialnega razvoja Slovenije.

S tezo, po kateri so lastniki finančnega kapitala tudi zdaj lahko edini upravičenci do dobička, ker da so avtomatično tudi nosilci »podjetništva« (to je podjetniške ideje in iniciative, upravljanja in vodenja podjetij, poslovnega tveganja), na tem mestu seveda ne kaže obširneje polemizirati. Ena od značilnosti nove družbenoekonomske realnosti je namreč tudi ta, da so lastniki tega kapitala danes, predvsem v večjih korporacijah, ki sicer sestavljajo jedro modernih ekonomij, v resnici samo še tako imenovani portfeljski investitorji, ki od vseh podjetniških funkcij ohranjajo le še poslovno tveganje. To pa že dolgo ni več imanentna lastnost zgolj lastnikov finančnega kapitala, temveč – sicer v drugačni obliki, a nič manj ekonomsko relevantno – s svojo udeležbo v podjetju tvegajo tudi lastniki človeškega kapitala. Dobiček pa pod temi pogoji vse bolj dobiva značaj čisto navadne rente od lastnine nad finančnim kapitalom.

Druga faza razvoja ekonomske demokracije

Možnosti za precej intenzivnejši razvoj navedenih oblik ekonomske demokracije znotraj obstoječega družbenoekonomskega sistema je gotovo še zelo veliko, vendar so seveda objektivno omejene. Za dokončno realizacijo ideje ekonomske demokracije kot neke popolnoma nove paradigme družbenoekonomskega sistema bo zato treba, kot rečeno, prej ali slej vendarle poseči tudi v same temelje tega sistema. Ključni pogoj za to pa bo izpolnjen šele z visoko razvitim sistemom tako imenovanega računovodstva človeških virov, ki je za zdaj še v povojih.

Za drugo, končno fazo razvoja ekonomske demokracije bo namreč nujna radikalna rekonstrukcija nekaterih temeljnih institucij sedanjega kapitalizma, predvsem pa:

1. sistemska institucionalizacija tudi človeškega (in na splošno intelektualnega) kapitala kot enakovrednega finančnemu in njegova umestitev v bilance podjetij;
2. sprememba koncepcije kapitalističnega podjetja iz sedanje koncepcije »podjetja kot pravno personificiranega (finančnega) kapitala« v koncepcijo »(enako)pravne skupnosti lastnikov človeškega in finančnega kapitala«;
3. skladno s tem sprememba meznega razmerja med lastniki dela in kapitala v asociativno produkcijsko (in s tem tudi razdelitveno) razmerje med lastniki obeh temeljnih produkcijskih dejavnikov;
4. posledično pa tudi sprememba modela faktorske razdelitve dohodkov na podlagi mejnega produkta v model razdelitve na podlagi dejansko ugotovljenih prispevkov obeh produkcijskih faktorjev in njihovih lastnikov k novoustvarjeni vrednosti.

Verjetno ni treba posebej razlagati, kakšne daljnosežne spremembe bi take korekture v institucionalni strukturi povzročile v sami naravi in načinu delovanja, predvsem pa tudi v konkretnih ekonomskih in socialnih učinkih oziroma posledicah družbenoekonomskega sistema, ki v tem primeru seveda ne bi imel prav nič več skupnega z meznim kapitalizmom.

»Tržna« alternativa kapitalizmu

Za sklep je treba posebej poudariti, da ekonomska demokracija pomeni verjetno edino mogočo povsem »tržno« alternativo kapitalizmu. Problem tega kapitalizma namreč nista ne zasebna lastnina produkcijskih sredstev ne trg, ki sicer tudi nista ne njegov izum ne njegova posebnost. Zasebna lastnina obstaja že skozi vse družbenoekonomske sisteme od praskupnosti naprej, trgi pa – kot ugotavlja J. K. Galbraith – igrajo pomembno vlogo v gospodarstvu že od izuma kovanega denarja v 8. stoletju pr. n. š. dalje. Vsi dosedanji socialistični poskusi v svetu pa so pokazali, da ju na sedanji stopnji družbenega razvoja še ne kaže ukinjati. Sistemsko ukiniti je treba le mezdni, to je čisto navaden menjalni oziroma kupo-prodajni odnos med delom in kapitalom, ki je izvor vseh deviantnosti obstoječega kapitalizma, a bi lahko bil (brez poseganja v tržni način gospodarjenja) v kapitalizmu tudi povsem drugačen.